

eindexamen nota

DE EINDEXAMENNOTA: LAND ZONDER DREMPELS?

In april 1977 verscheen bij de staatsuitgeverij een nota van de hand van de CMM Advies over het eindexamen Nederlands in het vwo, het havo en het mavo. In de nota pleit de commissie voor een handhaving van de selectieve functie van het eindexamen Nederlands en doet ze een aantal voorstellen ter verwezenelijking daarvan. De belangrijkste wijzigingen in vergelijking met de huidige situatie zijn de volgende. Het opstel wordt afgewezen en in plaats daarvan wordt Gericht Schrijven of Schrijven Op Feiten aanbevolen. De commissie wil de samenvatting vervangen door een tekstverklaring, waarbij open vragen moeten worden uitgebreid met kritische, evaluerende en concretiserende vragen. De spreek - en luistervaardigheid wil de commissie geïntegreerd toetsen via discussie of vraaggesprek. De voorleesvaardigheid zou als verplicht onderdeel geschrapt moeten worden.¹

Leken

Het is 26 oktober 1977 en het weer past bij het jaargetijde. Ik ben op weg naar Rotterdam, waar *Levende Talen* een oriëntatiemiddag heeft georganiseerd over de eindexamennota van de CMM. Iedere deelnemer heeft voorinformatie gekregen, die bestaat uit een samenvatting van de nota met discussievragen en een aantal schoolonderzoekmodellen Nederlands uit oude nummers van *Levende Talen*. De helft van de bijeenkomst zal zich in kleine discussiegroepjes afspelen en de an-

dere helft is plenair.

Ik heb weinig hoop dat de discussie vruchtbaar zal verlopen, want de discussievragen volgen de nota op de voet en de problematiek is zo ruim, dat je het alleen nog over de wereld en zijn randgebieden kunt hebben.

Het valt mee: in het discussiegroepje waar ik in zit, komen een aantal praktische problemen heel helder op tafel. Maar de plenaire discussie is een grote frustratie: er wordt slecht geluisterd, bijna niemand gaat op iemand anders in en de deskundigen achter de tafel getuigen soms van hun min-

achting voor die stomme leraren, die de nota niet eens goed hebben gelezen. Een paar voorstanders van vóórlezen hebben zich voorgenomen ons over het verdwijnen daarvan door te zeggen. Na afloop zie ik ze triomfantelijk de deur uitlopen, terwijl ze afspraken maken over wie ze allemaal nog zullen schrijven om hun prehistorisch ongenoegen kenbaar te maken.

Zo'n uiterst voorzichtige publikatie als de examennota blijkt toch zeer veel weerstanden op te roepen en de discussie erover speelt zich op verschillende niveaus af. In veel gevallen is de praktische toepassing van de ideeën uit de nota in het geding, maar ook trivialiteiten uit de nota worden tot discussie-onderwerp verheven. Beide discussieniveaus heb ik op de oriëntatiemiddag van *Levende Talen* mogen meemaken.

Ook de reacties in de pers bewegen zich tussen deze twee uitersten. Vooral in de *NRC/Handelsblad* is dat goed te volgen. Cees Bolle, op dat moment nog voorzitter van de CMM, schrijft op 30 september 1977 een artikel met de wat uitdagende titel: 'Weg met opstel op eindexamen'. (Wie verzint toch zo'n titel? Zou Bolle de lezers tegen de CMM in het harnas willen jagen, of wil de redactie van de NRC zijn ingezonden-brieven-rubriek gevuld krijgen?) Zijn artikel geeft een heldere samenvatting van de nota, maar het is de titel die een bijna literaire polemiek op gang brengt. Gerrit Komrij start op 12 oktober, op de van hem bekende satirisch-nietszeggende manier. 'Uw taal, lezer, vervuult, wordt drempelloos. Een vervuilde taal is een broeinest van stinkende gedachten. En in een land zonder drempels staat iedereen dicht bij het graf.' Dat de afschaffing van het opstel dit allemaal kan veroorzaken, lijkt me wat overdreven, maar in de 'literatuur' mag dat kennelijk.

K.L. Poll volgt twee weken later met 'Een Gericht Schrijven', een ernstig schrijven en een pleidooi voor het behoud van het opstel in het eindexamen. Het stuk kenmerkt zich door een groot gebrek aan informatie van wat er tegenwoordig op scholen aan de hand is. Poll kan zich beter beperken tot het schrijven van stukken die gebruikt kunnen worden als examenopgave ('1950-1975: Van 2CV naar 2CV', eindexamen tekstbegrip havo 1977).

Gelukkig geeft mevrouw V. Leenheer-Besnard hem twee weken later een veeg uit de pan. Zij schrijft: 'Het is goed als leken zich met onderwijs bemoeien, daar niet van; maar zelfs van leken

mag men verwachten dat zij zich in een kwestie verdiepen vóór ze er en plein public (en dan nog wel in *NRC/Handelsblad*) uitspraken over doen. En helaas is het stuk van Poll nu net een voorbeeld van het soort opstellen dat leraren moedertaal in de toekomst willen trachten te vermijden: het opstel dat dan misschien wel allemaal mooie, grammaticale zinnen bevat en geen enkele spelfout, maar dat inhoudelijk voortdurend een opvallend gebrek aan kennis van zaken vertoont.' Zo'n 'opvallend gebrek aan kennis van zaken' beluister ik trouwens wel meer in de discussie over zaken betreffende het moedertaalonderwijs. In de media wordt het liefst commentaar gevraagd aan mensen die niet met het onderwijs in de moedertaal bezig zijn. De discussie over de 'afschaffing van grammatica', die zijn hoogtepunt bereikte toen de nota nog niet verspreid was, is daar een stuitend voorbeeld van.

Het schoolonderzoek

Wat voor invloed heeft zo'n eindexamennota nu op de schoolonderzoeken in den lande? Uit gesprekken krijg ik de indruk dat ze de mogelijkheden en vrijheden die de wet op dit moment geeft, nauwelijks benutten. Twee Amsterdamse leraressen die ik daarover sprak, hadden de grootste moeite gehad hun sectie ervan te overtuigen dat het onderdeel discussie in het schoolonderzoek mocht. De wet schrijft alleen voor *dat* je een aantal onderdelen moet toetsen, niet *hoe* dat moet. In de praktijk bekijkt de inspectie alleen of alle onderdelen die in de wet worden genoemd, wel in het schoolonderzoek voorkomen. Aan de wijze van toetsing brandt ze haar vingers liever niet, zoals blijkt uit het volgende. Een paar jaar geleden kreeg ik van de inspecteur een brief, dat het 'luisteren' ontbrak in mijn schoolonderzoekregeling. Ik schreef een vriendelijke brief terug, dat ik er niet over dacht luisteren geïsoleerd te toetsen en dat ik dat dus geïntegreerd had in een discussie-onderdeel. Ik nodigde hem uit met mij van gedachten te wisselen, als hij mijn beslissing op goede gronden wilde aanvechten. Maar ik heb er nooit meer iets van gehoord. Het zou goed zijn als leraren in hun schoolonderzoekregelingen de grenzen van het wettelijk voorschrift gaan onderzoeken. Zolang de discussie over de mogelijke toetsvormen voor Nederlands nog zo'n breed terrein bestrijkt, heeft de overheid niet genoeg argumenten om dat in te perken. Leraren kunnen dan

gaan experimenteren met anderssoortige toetsvormen dan die waar ze zelf zo vaak ontevreden over zijn en leerlingen vaak zo ongelukkig van worden.

Integratie

Helaas biedt de eindexamennota weinig aanknopingspunten voor integratie. Bij de luister- en spreekvaardigheid kiest de commissie voorzichtig voor een integratie van beide onderdelen. Maar integratie van andere vaardigheden blijkt nog niet te kunnen. In bijna alle voorgestelde toetsvormen dienen leerlingen verschillende vaardigheden te gebruiken, maar bij de beoordeling moeten ze weer angstvallig gescheiden worden. Waar komt die scheiding in vier onderdelen (spreken, luisteren, lezen en schrijven) eigenlijk vandaan? Mag in de wetenschap 'specialisatie' misschien nog af en toe nut afwerpen, in het onderwijs lijken daarvoor geen argumenten voorhanden.

'Normale functionaliteit' is een van de kernbegrippen uit de nota.² Voor mij betekent dat onder meer, dat je ook in je toetsing het praktisch belang voor de leerlingen en de bruikbaarheid in buitenschoolse situaties voorop stelt. En in buitenschoolse situaties is de integratie van vaardigheden heel gebruikelijk. Als je een tekst hebt gelezen is het heel normaal dat je die talig verwerkt door er met iemand anders over te praten. De omvang van ingezonden-brieven-rubrieken maakt duidelijk, dat ook de combinatie van lezen en schrijven erg voor de hand ligt. Er zijn nog wel meer combinaties te bedenken, die de commissie over het hoofd heeft gezien. Ik denk dat de angst voor het introduceren van niet-objectieve toetsbare elementen hier een grote rol speelt. De weerstand tegen de invoering van discussie in het schoolonderzoek berust meestal op de onmogelijkheid om de prestaties objectief te beoordelen. Het is moeilijk na te gaan of de felle reactie van een leerling voortkomt uit eerlijke verontwaardiging of uit oneerlijke discussiemethoden. Mag je het iemand wel aanrekenen, dat hij vasthoudend een mening blijft verdedigen die op geen enkel feit gebaseerd is? En dat geldt des te meer als je beseft dat de grens tussen feiten en interpretaties zeer moeilijk is te trekken. Zodra je gaat nadenken over andere combinaties van vaardigheden, komt 'objectieve beoordeling' in nog grotere mate op de tocht te staan. Want ook hier gaan de meningen, ideeën en gedachtenconstructies van

de leerlingen een grote rol spelen. De beoordeling hiervan zou het boekje van de leraar Nederlands te buiten gaan. Als iemand in de discussie over een artikel de hoofdlijnen van het betoog ongemoeid laat, maar zich kwaad maakt over 'onbelangrijke' details, heeft hij dan het artikel niet begrepen, of vindt hij toevallig andere dingen belangrijk dan de auteur? En mag dat dan wel of niet? Daar zijn geen objectieve maatstaven voor te bedenken, terwijl ik in de vormen van communicatie waar ik dagelijks mee geconfronteerd word dit fenomeen dagelijks tegenkom. De niet objectief toetsbare elementen voeren in het normale taalgebruik de boventoon.

Goed onderwijs of perfecte toetsing?

In een gesprek met een leraar Nederlands uit Nijmegen, kwamen we uiteindelijk terecht op een nog principiële punt in de toetsingsproblematiek, de vraag namelijk of het niet veel belangrijker is je bezig te houden met goed onderwijs dan met perfecte toetsing? Hij zei: 'Wat voor normen ze ook op theoretisch niveau uitdenken, niemand schijnt zich druk te maken over de uitvoerbaarheid in de praktijk, laat staan op het effect van al dat prachtigs op de verhoudingen in de klas.' Er is een nieuwe wetenschap ontstaan, de wetenschap van de 'objectieve toetsing'. Niemand in Nederland maakt zich druk over objectieve toetsing, behalve het onderwijs. Personeelschefs, bedrijfsleiders, afdelingschefs, directeurs, iedereen die 'mensen onder zich heeft' beoordeelt dag in dag uit zonder dat een wetenschapper hem op de vingers tikt. Mensen worden aangenomen, ontslagen of overgeplaatst, zonder dat iemand zich druk maakt over de beoordelingscriteria. Ik vind zo'n situatie heel aanvechtbaar, maar het laat wel een argument van de commissie wat vreemd klinken: 'Wanneer het voortgezet onderwijs zich terugtrekt uit de selectie, legt het de verantwoordelijkheid voor en beslissingsmogelijkheid over de toekomst van zijn leerlingen bij het vervolgonderwijs en de maatschappij; (...).'

Fatsoenlijk onderwijs is voor mij toch belangrijker dan perfecte toetsing. In mijn onderwijs probeer ik voortdurend de lessen en de toetsingen met de leerlingen te bespreken. Ik durf best toegeven, dat ik daarbij regelmatig een scheve schaats rijd. Maar het grootste probleem is niet dat ik daar met mijn leerlingen ruzie over krijg. Ik kom in de knoop door mijn eigen schuldge-

voel. Dat schuldgevoel wordt veroorzaakt door-
dat ik twee heren tegelijk wil dienen: goed onder-
wijs en goede toetsing. En die twee heren accor-
deren niet. Het schrijven van dit artikeltje heeft
me in ieder geval geholpen om duidelijker te kie-
zen.

Noten

- 1 Voor een uitgebreidere samenvatting van de nota zie *Moer* 1977: 6 en *Levende Talen* van maart 1978.
- 2 Zie de eindexamennota op pagina 11; voor een betere uitleg van het begrip 'normaal functioneel' verwijs ik naar J.S. ten Brinke *The complete mother-tongue curriculum* Groningen 1976.